

HVAD KOMMER DEN CIRKULÆRE ØKONOMI TIL AT BETYDE FOR ARBEJDSMILJØET?

Resumé af en oversigt over fire fremtidsscenarier

Baggrund

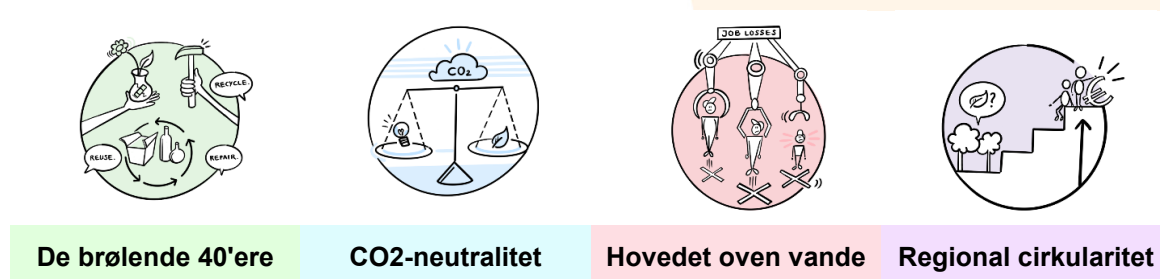
Med det vigtige politiske initiativ fra den nuværende Europa-Kommission, er Europa på vej mod en grøn fremtid: At Europa skal være klimaneutralt inden 2050¹, er det primære sigte med den europæiske grønne pagt fra 2020. Et hovedelement i pagten er den nye handlingsplan for den cirkulære økonomi², der er en udvidelse af 2015-pakken om den cirkulære økonomi³. "Kredsløbet lukkes" for at Europas ressourceforbrug kan holdes inden for planetens grænser. Dette har en lang række politiske og lovgivningsmæssige konsekvenser, der vil få betydning for fremtidige jobs på forskellige måder og vil have en bred vifte af konsekvenser for arbejdstageres sikkerhed og sundhed.

Som led i sin mission om at fremme sikre og sunde arbejdsforhold i EU, har Det Europæiske Arbejds miljøagentur (EU-OSHA) i nogle år anvendt fremtidsstudier til at analysere, udarbejde og formidle information om mulige fremtidige udfordringer på arbejdsmiljøområdet. Dette dokument indgår i en ny serie fremtidsstudier, der i fire scenarier undersøger, hvilke virkninger en anvendt cirkulær økonomi vil få for arbejdsmiljøet. Scenariernes vigtigste funktion er at tilskynde til dialog og refleksion om fremtidsmulighederne. De viser alternative veje fremad og illustrerer den brede vifte af tænkelige forløb. De er ikke beregnet til at forudsige, hvad fremtiden rummer eller ikke rummer, og de er ikke slutresultatet af projektet. I stedet er de et første skridt i retning af næste fase af at inddragelse af interessenterne, hvor det bedre vil afspejles, hvad resultaterne aktuelt indebærer for forskning, initiativer og beslutningstagning på arbejdsmiljøområdet.

Europas cirkulære økonomi i 2040: fire scenarier

I projektet blev der opstillet fire scenarier for Europa i 2040 (se figur 1). Scenarierne repræsenterer resultaterne af de politiske beslutninger, der træffes de næste ti år: I dem alle er den cirkulære økonomi blevet gennemført, men falder forskelligt ud, og der er stor forskel på scenariernes indvirkning på arbejdslivet og på arbejdsmiljøet.

Figur 1: Oversigt over de fire scenarier

Til hvert scenarie blev der udarbejdet et narrativ, der beskrev hvordan scenariet tegner i 2040⁴. Centrale aspekter heraf fremgår af følgende tekst.

¹ Yderligere information, herunder om handlingsplanen for den grønne pagt, findes i COM (2019).

² Yderligere information om handlingsplanen for den cirkulære økonomi findes i Europa-Kommissionen (2020).

³ Yderligere information om pakken om den cirkulære økonomi findes i COM (2015).

⁴ Fuldstændige oplysninger om de fire scenarier findes i den endelige rapport i vores særlige [webafsnit](#).

De brølende 40'ere — fuldt cirkulært og fuldt gennemført

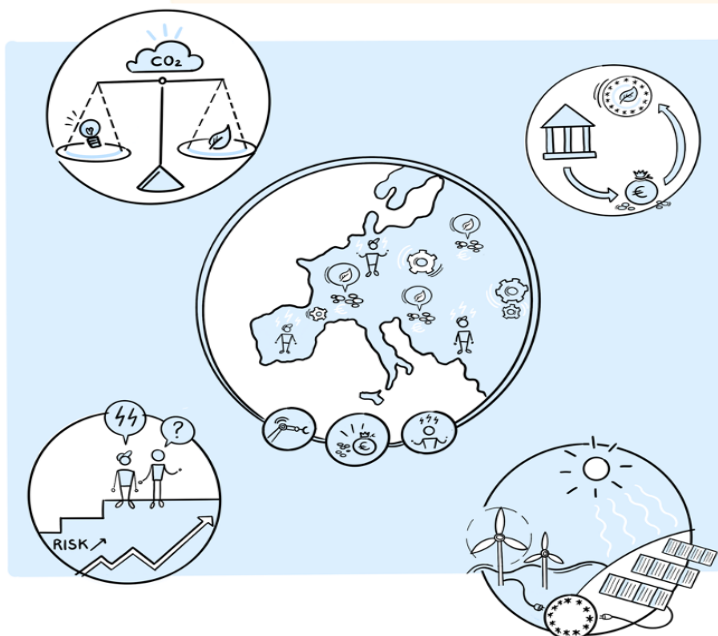
I 2040 er de bedst sælgende produkter dem, der er "vugge til vugge" og "nettopositive" hvad angår social og miljømæssig bæredygtighed.

Arbejdsvilkårene er i alle sektorer væsentligt bedre end for to årtier siden. Forureningen er nedbragt til et minimum, virksomhederne ved, at det er godt for deres status, at deres fodaftryk er lille, og offentlighedens tillid til politikere og nationale og europæiske ledere er større end nogensinde. Det kræver samarbejds-mæssig finjustering i rigelige mængder, at gennemføre seriøse bæredygtighedstiltag og realisere principperne om reduktion, genbrug og genvinding på tværs af alle sektorer — ligeledes at opretholde sikkerhed og tryghed for arbejdstagerne i et mangesidet arbejdsmiljø med et væld af platforme og beskæftigelsesformer. Men en af de vigtigste forskelle fra situationen i 2020 er en mærkbar optimisme: Med alle de udfordringer, der er taget op med godt resultat, kan fremtiden kun være lys.

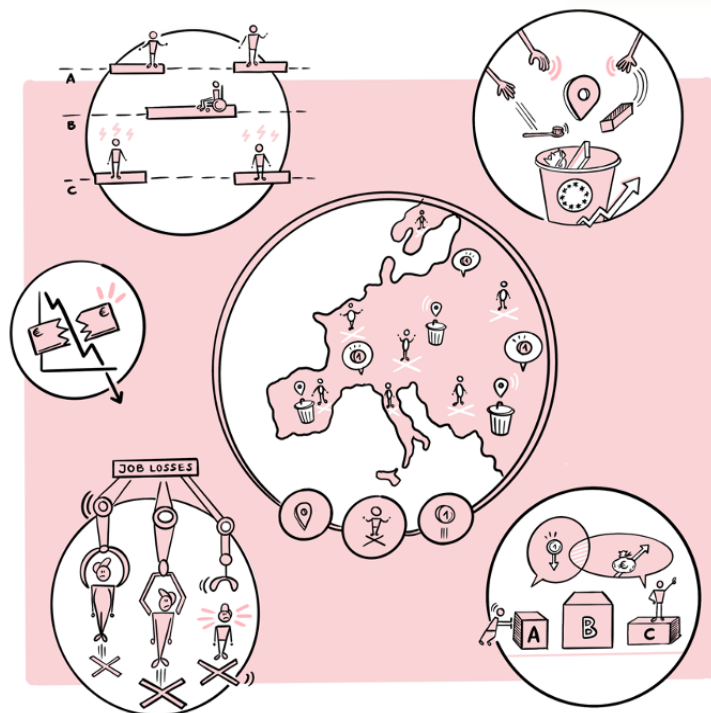
CO2-neutralitet — af en farlig art

I 2040 har Europa opnået CO2-neutralitet. Men med resultater på miljøområdet som højeste prioritet, er det sket på bekostning af jobkvalitet og arbejdsforhold — i hvert fald på nogle områder.

I begyndelsen af 2020'erne var det stadig varmere klima, ekstreme vejrhændelser og tab af levesteder i offentlighedens søgelys. Miljøbevidstheden herskede og medførte en stigning i miljøregulering og miljøvenlig industripraksis. De sociale hensyn blev imidlertid tabt på gulvet, efter at hovedparten af finansieringen var gået til infrastruktur for vedvarende energi og cirkulær økonomi. Mange har oplevet forringelser i social infrastruktur og sociale tjenester og rettigheder, inklusion og jobkvalitet.

Hovedet oven vande — under økonomiske og miljømæssige kriser

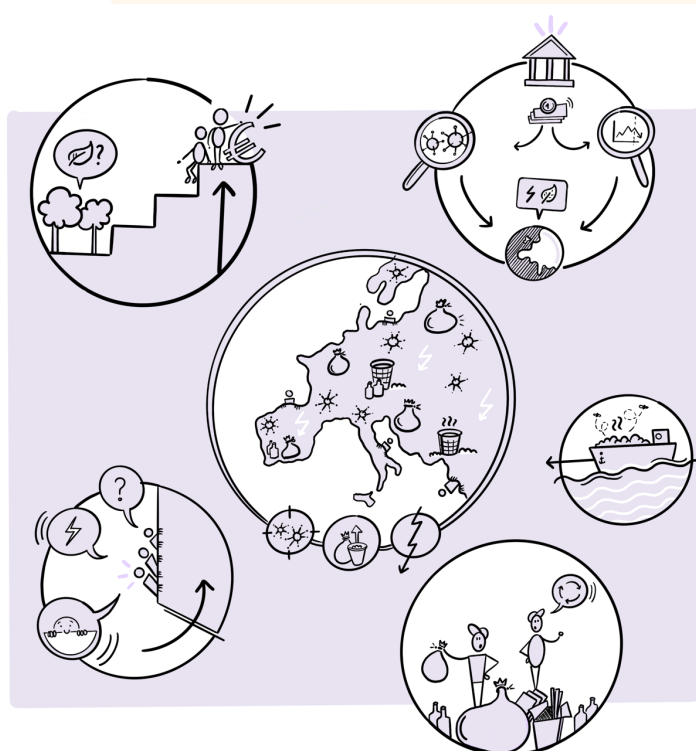
I 2040 vil folk bare have arbejde — ethvert job går an. At holde hovedet oven vande er, hvad der tæller. Miljø, sociale rettigheder og jobkvalitet er langt nede i rangordenen.

Recessioner, nedskæringer i offentlige udgifter, miljøkriser og stigende arbejdsløshed er de dystre overskrifter i 2040. I erhvervslivet er alle sig selv nærmest; hvad der tæller, er konkurrenceevne og overskud. Nye teknologier, rationalisering og digitalisering har skabt en stadigt voksende pulje af arbejdstagere, der mangler de nødvendige kvalifikationer til at klare sig i den nye skånselsløse økonomi. Kun få får glæde af platformarbejde⁵, og selv i sektorer, der blomstrer, medfører "russisk dukke"-effekten med underleverandørers underleverandører, at arbejdstagere aldrig får deres rimelige andel. Den cirkulære økonomi er stadig kun en fjern drøm, og den omlægning, som alle kom igennem, var hverken grøn eller retfærdig.

Regional cirkularitet — med forskelle i Europa

I 2040 er arbejde blevet et system i to niveauer: Kontraktansatte behandles godt, modsat dem, der er i atypisk beskæftigelse. Miljøet bliver heller ikke behandlet godt, og cirkularitet er hovedsagelig regional.

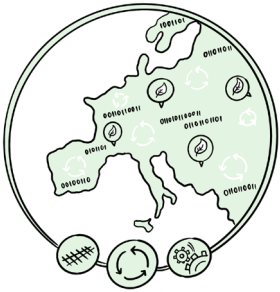
Både for politiske beslutningstagere og offentligheden har hovedmålet været en sikker og voksende økonomi i de sidste årtier. Miljøet blev tabt på gulvet, skønt ikke overalt. Mere velstående europæiske regioner har haft råd til at outsource bortskaffelse af affald og forurening til andre verdensdele eller mindre velstående EU-medlemsstater og kan nu rose sig af en slags lokal cirkulær økonomi, men kredsløbene lukkes aldrig helt — problemerne bliver bare eksporteret. Social inklusion er også blevet forsømt. Gode jobs er kun for et mindretal af de veluddannede og højt kvalificerede: Derfor drives et voksende antal arbejdstagere mod den uformelle økonomi og mod ureguleret, underbetalt og stadig mere usikker beskæftigelse.

⁵ Dette er i strid med det nuværende EU-initiativ om platformarbejde, som er rettet mod at forbedre arbejdsforholdene for platformarbejdere (forventes offentliggjort i slutningen af 2021 (Europa-Kommissionen, 2021)). I dette (og det følgende) scenarie blev både dette tiltag og den foreslåede retsakt om digitale tjenester anset for at have haft begrænset betydning for arbejdstagere og deres kollektive forhandlingsstyrke.

Tværgående implikationer for arbejdsmiljøet

Hvert scenarie er forskelligt med hensyn til hvilke muligheder og udfordringer, det indebærer for arbejdsmiljøet i fremtiden. Dette beskrives i detaljer i rapporten. Nogle implikationer går imidlertid igen i alle scenarier, omend i forskellig grad, og er måske ikke nævnt i figurene til de enkelte scenarier for at holde dem så kortfattede som muligt.

			
Regionaliserede forsyningskæder: Hvad enten forsyningskæderne gøres kortere for at mindske miljøfodaftrykket eller som følge af økonomisk fragmentering, giver øget regionalisering af indkøb og produktion mulighed for at forbedre vugge-til-grav-dokumentationen og håndhæve strengere sikkerhedsstandarder.			
Integration af arbejdsmiljøaspekter i lovgivningen: Indtil videre har arbejdsmiljømæssige aspekter ikke spillet nogen seriøs rolle i EU's lovgivning om cirkulær økonomi eller miljøet. I alle fire scenarier er initiativer til bedre integration af arbejdsmiljøaspekter værdifulde.			
Nye teknologier: Under vedligeholdelse, og især under genvinding, kan nye teknologier (fra bioteknologi til nanomaterialer) frembyde nye risici. Det er klart en udfordring for arbejdsmiljømyndighederne at udforske og minimere disse risici nøje, og opgavens vanskelighed afhænger af det specifikke scenarie.			
Platformarbejde: Enhver form for "freelance-økonomi" vil indebære en række risici for arbejdstageres fysiske sikkerhed og sundhed, medmindre ansvaret for arbejdsmiljøet håndteres i henhold til EU's nye platforminitiativ (se Europa-Kommissionen, 2021). Der må imidlertid antages stadig at være psykosociale risici som følge af ensomt arbejde (se også nedenfor under "Distancearbejde"), tilsyn ved hjælp af kunstig intelligens (AI) og det pres, der er forbundet med "selvstændigt" arbejde.			
Automatisering, digitalisering, AI og robotteknologi: Teknologiske og organisatoriske fremskridt er stadig et tvægget sværd. Skønt risiciene ved arbejde i farlige eller fysisk udfordrende miljøer må forventes at blive reduceret, vil dette blive ledsaget af nye farer som følge af den stigende menneske-robot interaktion og øget stress forårsaget af øget overvågning og arbejdspress.			
Distancearbejde: Arbejde, der er relateret til cirkulær økonomi, bliver mere mobilt og fleksibelt i alle scenarierne. Dette kan vanskeliggøre tilsyn og videnovertførsel på arbejdsmiljøområdet og forstærke psykosociale problemer.			
Omskoling: Det vil i stigende grad kræve omskoling i stor skala og livslang læring at give arbejdstagerne den viden og bevidsthed omkring arbejdsmiljørelaterede spørgsmål, der er nødvendig for at arbejde sikkert.			
Deleøkonomi: På samme måde som platformarbejde skal sikkerheden omkring peer-to-peer-delning være genstand for ny lovgivning, for at få præciseret ansvaret. Dog må ansvarsdelingen forventes at vanskeliggøre tilsyn og videndeling på arbejdsmiljøområdet.			

Konklusion og næste trin i projektet

De fire scenarier illustrerer, hvor vidt forskellige de arbejdsmiljømæssige udfordringer kan blive i de kommende årtier. Den bedst mulige situation ("De brølende 40'ere") viser, hvad der kunne ske, hvis de nuværende miljøproblemer blev håndteret ansvarligt og forsigtigt af interessenter og beslutningstagere: Der opnås reel, vidtrækkende bæredygtighed i en cirkulær økonomi, som både bibeholder en skarp konkurrenceevne og gør arbejdstagernes sundhed og sikkerhed til en stadig stærkere hovedprioritet. De andre, mindre positive scenarier viser, at selvom Europa måske er i stand til at ryste sin afhængighed af fossile brændstoffer af sig på utrolig kort tid, kan dette vise sig at blive på bekostning af arbejdstagernes sikkerhed og sundhed og føre til et langt mere regionaliseret og fragmenteret arbejdsmiljølandskab. Skulle Europa "tabe bolden" med hensyn til bæredygtighed, ville ikke engang den grønne overgang blive realiseret, og miljøhensyn og arbejdstagernes sikkerhed og sundhed ville blive rangeret langt efter økonomiske hensyn, til skade for alle.

Det nuværende årti bliver afgørende for Europas fremtid: Hvordan gennemfører vi en proces, hvor hurtig overgang til CO₂-neutralitet håndteres vellykket, samtidig med at ændringerne bidrager til bedre sikkerhed og sundhed for arbejdstagerne? De fire scenarier skal tilskynde til dialog og refleksion om fremtidige muligheder blandt alle interessenterne og danne grundlag for aktuelle beslutninger rettet mod mere fremtidsorienterede politikker. Scenarierne viser, at der er store forskelle mellem de mulige veje til en cirkulær økonomi i Europa og deres virkning på arbejdsforholdene og tilsvarende forskelle i de umiddelbare konsekvenser for arbejdsmiljøet og mulige fremtidige politikområder.⁶

Arbejdet på scenarierne vil fortsætte i projektets fase 2, der er rettet mod at formidle og skræddersy scenarierne gennem dialog og workshops med interessenterne.

Forfattere: Cornelia Daheim, Jessica Prendergast og Jörg Rampacher (Future Impacts), Cécile Désaunay (Futuribles).

Visualiseringer: Michelle Winkelsdorf

Projektledelse: Annick Starren, Emmanuelle Brun, Ioannis Anyfantis — Det Europæiske Arbejdsmiljøagentur (EU-OSHA).

© Det Europæiske Arbejdsmiljøagentur (EU-OSHA), 2021 Eftertryk tilladt med kildeangivelse.

⁶ Hovedbudskaberne fra fase 1 i dette projekt er beskrevet detaljeret i "*Foresight study on the circular economy and its effects on OSH*".
Fase 1: Marco-scenarier. Endelig rapport (se kapitel 7: Konklusioner og fremtidsudsigter).